

MUUTUVA KEELE PÄEV*

7. novembril 2008 peeti Tartu Ülikoolis traditsioonilist, juba neljandat muutuva keele päeva. Sel korral organiseerisid ettekandepäeva ETF-i grandiprojektide „Eesti keele grammatilise süsteemi muutumine ja selle põhjused: keele-muutuste analüüs kasutuskontekstis” (Tartu Ülikool, grandihoidja Ilona Tragel), „Eesti keele grammatika ja sõnavara dünaamika 1990.–2000. aastatel” (Tallinna Ülikool, grandihoidja Helle Metslang) ning sihtfinantseeritava teadusteema „Eesti keele morfosüntaktiline ehitus ja areng” (Tartu Ülikool, vastutav täitja Helle Metslang) tööruhmad. 15 ettekandes käsitleti nii keelele sisemiselt omast muutumist kui ka keelekontaktide osa eesti ja teiste keeltega toimuvas.

Alustuseks andis Ilona Tragel (TÜ) lühikese meeldetuletava ülevaate eelmistest muutuva keele päevadest. Üritusest on saanud kena traditsioon ning selle korraldajad loodavad, et ka edaspidi leidub ettevõtlikke keeleteadlasi, kes seda edasi viivad.

Heiki-Jaan Kaalep ja Kadri Muischnek (TÜ) juhtisid oma ettekandes „Grammatiliste kategooriate sagedusi kirjalikus eesti keeles” tähelepanu sellele, et verbi grammatiliste kategooriate sagedused võivad viidata selle sõnavormi grammatiseerumisele. Näiteks toodi *mata-* ja *des-*vormide kaassõnastumine. Muuhulgas peatuti ka mõningatel korpustekstide morfoloogilise märgendamisega seotud probleemidel.

Petar Kehayovi (TÜ) ettekanne „*Olema*-verbi ellipsist eesti keeles” keskendus nähtusele, mis võib mõnelegi eesti keelt õppivale välismaalasele peavalu

valmistada. Toodi välja erinevaid *olema*-verbi ärajätmist soodustavaid kontekste ja otsiti vastust küsimusele, mis võiksid olla *olema*-verbi ellipsi tekke keeleajaloolised ajendid. Ilmselt on siin oma osa mänginud nii keelesisesed faktorid kui ka kontaktkeeled.

Arvi Tavasti (TÜ/TLÜ) ettekandest „Mis asi see on, mis muutub?” selgus, et tegelikult polegi nii väga lihtne kokku leppida selles, mis muutub ja mida keeleteadlased uurivad: kas see on kõne, nagu seda võib leida korpusest, või informantide ja uurija enda arvamus keele kui süsteemi kohta või hoopis keel kui süsteem ise? Erinevad lähenemised pakuvad nendele küsimustele erinevaid vastuseid ja erinev on ka keele-muutustesse suhtumine.

Külli Habicht (TÜ) vaatles ettekandes „Partikli *ega* funktsioonide muutumine eesti kirjakeeles” *ega* kujunemist eitussõna (*eb ~ ep, ei*) ja rõhupartikli *kaas* ühendist ning keelendi funktsioone ja grammatiseerumiskäiku eri aegade kirjakeeles. Nüüdiskeeles on *ega* kasutusel rinnastava konjunktsioonina, üldküsilause partiklina, modaalpartiklina. Küsipartiklina ilmub *ega* vana kirjakeele tekstidesse alles XVIII sajandil. Küsipartiklina kõrvutub *ega* nii partikliga *kas*, millel on siduv tausttäendus, kui ka eitava taustaga partiklitega *eks, eps*.

Renate Pajusalu, Külli Habichti (TÜ), Ritva Laury ja Taru Nordlundi (Helsingi Ülikool) ettekanne kandis pealkirja „Definiitsuse markeerimine eesti ja soome vanas kirjakeeles: kas oma või laenatud?” Mõlemas vanas kirjakeeles esineb definiitsust ja indefiniitsust markeerivaid pronomeneid (*see/se, üks/yksi*, eesti keeles ka *oma*), milles on nähtud germaani keelte mõju. Tõlgetes ei pruugi nad siiski kopeerida lähtekeele teksti artikleid, ja omaaegsele kõnekeelele lähedasemates XVIII

* Eelmiste ürituste kohta vt: H. Metslang, I. Tragel, Muutuva keele päev. – Keel ja Kirjandus 2006, nr 2, lk 172–174; H. Metslang, I. Tragel, K. Öim, Muutuva keele päev. – Keel ja Kirjandus 2008, nr 1/2, lk 135–137.

sajandi tekstides ilmnevad definiitsuse markeerimise seaduspärasused.

Pille Penjami (TÜ) ettekandest „Eituskategooria XVII sajandi eesti kirjakeeles” selgus, et eituse vormistamine varieerub vaadeldud perioodil palju, erineb sageli tänapäevasest ja järgib ositi saksa malli. Esineb näiteks pöördelõppe (*ep sahn*), partiklit *mitte* (*mitte on*), eituse väljendamist indefiniitpronoomeniga, eitussõna ja põhisõna lahkasendit.

Helle Metslang (TÜ) vaatles ettekandes „Isepäine üldküsilause”, kas eesti keeles on muude Euroopa keeltele omaste joonte kõrval märgata ka inversioonküsilause struktuuri sagenemist. Viimase aastasaja eri registrite materjalil on inversioonküsilause püsinud ühtlaselt tagasihoidlikus kasutuses, põhiliselt vormistavad üldküsimumst partiklid (*kas, või ~ vä, ega* jne), esineb ka togeltmarkeerimist (kaks partiklit, partikkel koos inversiooniga).

Elle Vaimann (TÜ) kirjeldas ettekandes „Eesti keele muutumisele viitavaid tendentse emakeelekõnelejate hinnangutes mitte-eestlaste vigadele” testi, mille käigus paluti emakeelsetel eestlastel parandada eesti keelt teise keele-na õppijate kirjalikest töödest pärinevaid vigaseid lauseid ning määrata vigade raskusaste. Eesti keelt emakeelena kõnelejaid tundus kõige rohkem häirivat verbivormide ja määrsõnade väär kasutamine ning tähendusvead, kusjuures teatavaid keelevigu ei märgatud või küll märgati, kuid parandati valesti ning parandusi tehti ka seal, kus viga polnudki.

Peep Nemvalts (TLÜ) küsis ettekandes „Eesti keel on muutumatult muutumas”, kas eesti keelde tekib inglise keele eeskujul kestva oleviku aeg.

Maia Rõigas (TÜ) jätkas ettekandes „Kui emakeeleõpetaja hätta jääb” õpilastööde analüüsimist, keskendudes vigadele, mille olemus ja korrigeerimisviisid ei pruugi lastele sugugi selged olla.

Reet Hendrikson (Kaitsevää Ühendatud Õppeasutused) rääkis ülevaates „Pilguheit eestikeelse sõjandusterminoloogia sünniloole” esimese Eesti Vabariigi aegsest sõjandusterminoloogia arendamisest. Tolleaegset sõjanduskeelt iseloomustanud ebajärjekindlus ja toortõlked paistavad olevat probleemiks tänapäevalgi, muutunud on ainult laenuandev keel.

Martin Ehala (TÜ) püstitas oma ettekandes „Analoogia ja keelekontaktid” hüpoteesi, et kui keele õppija ei ole sihtkeele reegleid veel täiel määral omandanud, kasutab ta oma kommunikatiivsete eesmärkide saavutamiseks loovalt analoogiat. Kui esimese keele omandajal on analoogia alusena kasutada vaid sihtkeele mallid, siis teise keele omandaja saab kasutada nii siht- kui ka lähtekeele malle.

Dmitri Kulakovi (TÜ) ettekandes „Murdejooned Peipsimaa põliselanike kakskeelses kõnes” tutvustati 2008. aastal Peipsi ääres kogutud keeleaines esinevaid eesti murrete jooni ja vananenud vorme. Informantide tõenäoliselt loomulikult teel omandatud eesti keeles avaldub muuhulgas nende eripärane vene-eesti kakskeelsus.

Florian Siegl (TÜ) käsitles ettekandes „Muutuv metsaeenetsi keel: mis muutub, miks muutub ja mis millegipärast ei muutu?” funktsionaalselt juba väljasurnud keele muutumist. Kui akusatiivset objekti kasutatakse imperatiivlause otseselt vene keele mõjul, siis sidesõna *u* 'ja' kasutamine rindlause ja larüngaalklusiili kadu on tingitud muudest teguritest.

Anna Verschiku (TLÜ) ettekandes „Etnolektide arengust ja uurimisparadigmadest” juhiti tähelepanu etnolektide määratlemise problemaatikale ja rõhutati vajadust uurida uute etnolektide kõrval ka vanu, sest etnolektide tüpoloogiat ja uurimisparadigmatid alles luuakse.

Martin Ehala juhatusel järgnes diskussioon „Kuhu lähed, eesti keel?”, mil-

lel osalejad ei olnud eesti keeles toimuva osas sugugi ühte meelt. Einar Meister (TTÜ) võrdles keele arengut vurri pöörelemisega, milleks on vajalikud teatavad tingimused. Kõlama jäi mõte, et keeleteadlaste ülesanne saab olla võimalikult palju teada selle kompleksse

nähtuse olemusest ja dünaamikast, mille üks eeldusi on tasakaal.

JANE KLAVAN,
HELLE METSLANG,
KATRE ÕIM